

OBS! Det här materialet togs fram till den nu nedlagda webbplatsen Brottsrummet.se. Delar av innehållet kan vara inaktuellt eller felaktigt.

EN LEKTION OM SEXUALBROTT

FALLSTUDIE 1: FÖRÄLDRAFRITT 1.

Kim, 19, har samlag med sin flickvän Alexandra, 14.

FALLSTUDIE 2: FÖRÄLDRAFRITT 2.

Alexandra, 14, sviker Kim och har samlag med Kims kompis.

Detta är två fallstudier om sexualbrott. Lektionen är främst avsedd för högstadiet och gymnasiet.

MOPEDTURNÉN 2011 Bakgrunden till denna handledning är mopedturnén 2011, där representanter för Stockholms universitet, Uppsala universitet och Brottsförebyggande rådet åkte på mopeder runt till skolor i Mälardalen och föreläste. Syftet var att nyansera den bild som oftast målas upp i media kring frågor om brott och straff. I fokus var medverkan till brott, sexualbrott, påföljder, skadestånd och brottsutvecklingen. Det finns lärarhandledningar till samtliga fem.

Lärarhandledningen har tagits fram av Professor Petter Asp, Stockholms universitet, för Brottsrummet.se

FALL 1: FÖRÄLDRAFRITT 1

Kim är 19 år gammal och har en relation med Alexandra som snart ska fylla 14 år. De träffas dagligen och brukar se på film och tv och göra läxorna tillsammans. En kväll när Alexandras föräldrar är bortresta tar Alexandra initiativ till att ha sex. Kim protesterar lite eftersom Alexandra inte ens är 14 år, men det hela slutar ändå med att de har samlag med varandra.

FALL 2: FÖRÄLDRAFRITT 2

Kim är 19 år gammal och har en relation med Alexandra som snart ska fylla 14 år. De träffas dagligen och brukar se på film och TV och göra läxorna tillsammans. En kväll när Alexandras föräldrar är bortresta bjuder de båda in till en föräldrafri fest. Kim bjuder med sig en kompis som Alexandra aldrig träffat tidigare. Under kvällen blir Kim, som druckit ganska mycket, trött och somnar på en soffa. Alexandra är så småningom ensam med den 16-åriga kompisens. Alexandra har blivit förtjust i honom och tar initiativ till att ha sex. Kompisen är lite orolig över vad Kim ska tycka, men det hela slutar ändå med att han har samlag med Alexandra.

ATT DISKUTERA:

- Gör sig Alexandra och Kim skyldiga till något brott?
- När gör man sig skyldig till sexualbrott?
- Spelar det någon roll vem som tar initiativet?
- Vad är straffet för våldtäkt?
- Vad gäller om kompisen inte förstod hur ung Alexandra var?

Dessa frågor om sexualbrott diskuteras utifrån brottsbalkens sjätte kapitel (främst 4 § och 5 §).

Så här kan du lägga upp en lektion!

Ge gärna eleverna tillgång till lagtexten i 6 kapitlet i brottsbalken. Låt eleverna diskutera fallen i grupper om cirka fem personer under en halvtimme. Vid genomgången rekommenderas att man gemensamt går igenom lagtexten.

Svaren kan formuleras på följande sätt:

Som en utgångspunkt för båda faller gäller att man, vid samlag med underåriga, börjar i brottet våldtäkt mot barn i 6 kap. 4 § brottsbalken. Det gäller även om det handlar om oralsex, analsex eller andra sexuella handlingar som från kränkningssynpunkt kan anses jämförliga med ett påtvingat samlag.

För att förutsättningarna (rekvisiten) för våldtäkt mot barn ska vara uppfyllda krävs inte annat än att en person har samlag (eller jämförbar sexuell handling) med en person under 15 år.

Detta gäller alltså som utgångspunkt för **alla** samlag (och jämförbara sexuella handlingar med någon som är under 15 år).

Det gäller när den ena parten är gammal och barnet mycket ungt och om det är en kärleksrelation mellan till exempel en 14- och en 15-åring som det skiljer någon månad mellan. Minimistraffet är 2 års fängelse.

Men att bestraffa alla samlag (eller jämförbara sexuella handlingar) mellan en över- och en underårig på det sättet skulle inte vara rimligt. Man har därför infört en regel i 6 kap. 5 § som säger att gärningar som uppfyller kraven i 6 kap. 4 §, men som med hänsyn till omständigheterna vid brottet är att anse som mindre allvarliga ska bestraffas som sexuellt utnyttjande av barn. Då blir minimistraffet i stället 14 dagars fängelse. Vid bedömningen tar man hänsyn till hur mycket yngre än 15 år den drabbade är, hur mogen personen är och om valet att ha sex skett utan påtryckningar och utan påverkan av till exempel droger (det vill säga om gärningen bygger på frivillighet och ömsesidighet) samt relationen mellan parterna. Det finns i och för sig inget krav på att ålderskillnaden ska vara liten (det vill säga den äldre kan vara betydligt äldre, i många fall handlar det om 18–20 åringar som är gärningspersoner), men åldern kan naturligtvis påverka bedömningen av om den underårige varit utsatt för påtryckningar.

Härutöver finns också, i 6 kap. 14 § brottsbalken, en ansvarsfrihetsregel som säger att om det är uppenbart att en gärning som faller under 6 kap. 5 § inte inneburit något övergrepp mot barnet med hänsyn till:

- den ringa skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet och
- utvecklingen i övrigt

ska man inte döma till ansvar, det vill säga gärningen ska anses tillåten.

Här krävs det att gärningen sker inom ramen för en kärleks- eller vänskapsrelation, att skillnaden i ålder och utveckling är begränsad (ansvarsfrihet förutsätter som tumregel att den äldre inte är mer än 17 år och att den yngre har eller snart ska fylla 14 år). Ansvarsfrihet förutsätter också att gärningen (i än högre grad än vid tillämpning av 6 kap. 5 §) präglas av ömsesidighet och frivillighet.

FALL 1: FÖRÄLDRAFRITT 1

I detta fall gör Kims ålder att det inte är alldeles lätt att bedöma gärningen som tillåten. Men gärningen sker i en relation och till synes frivilligt (Alexandra tar initiativet). Det bör därför finnas förutsättningar att bedöma gärningen som sexuellt utnyttjande av barn, dvs. som brott enligt 6 kap. 5 §.

Den bedömningen kan förstås ändras om vi till exempel får veta att Alexandra är väldigt o mogen, onykter eller om det förekom otillbörliga påtryckningar som fick henne att ta initiativet.

FALL 2: FÖRÄLDRAFRITT 2

I detta fall är ålderskillnaden mellan parterna begränsad, vilket gör att tillämpning av 6 kap. 14 § i och för sig hade varit möjlig. Men för ansvarsfrihet krävs, enligt praxis och förarbeten, att gärningen begås inom ramen för en relation av vänskaps- eller kärlekskaraktär.

Eftersom någon sådan inte föreligger torde tillämpning av 6 kap. 14 § (ansvarsfrihet) inte bli aktuell. I båda fallen gäller att Alexandra, den som bestämmelsen ska skydda, inte gör sig

skyldig till något brott. Detta gäller trots att förutsättningarna för medverkan är uppfyllda. Denna tolkningsprincip, det vill säga att den som ska skyddas av en straffbestämmelse inte ska straffas för medverkan, brukar kallas concursus necessarius (nödvändig medverkan).

❑ Vad gäller om kompisen inte förstod hur ung Alexandra var?

För 6 kap. gäller principen uppsåt, det vill säga: man måste förstå vad man gör. När det gäller bestämmelser som bygger på ålder räcker det emellertid, enligt 6 kap. 13 §, att det finns skälig anledning att anta att den andre var under 15 år. Bestämmelsen finns bland annat för att man inte medvetet ska kunna hålla sig okunnig om partners ålder och på sätt komma undan ansvar. När man bedömer om någon hade skälig anledning att anta att personen var under 15 år bedömer man inte vad personen faktiskt har förstått utan vad denne borde ha förstått. Här kan en rad omständigheter beaktas: var träffades de (var det på en fest för personer som gick i åttan, eller på en fest för äldre?), hur ser Alexandra ut (som 12 år eller som 17 år?) och hur moget intryck ger hon, etc. Av betydelse blir också Kims kompis förmåga att begripa. Kan man kräva av just den här personen att han borde ha förstått? Ytterst hamnar man i en bedömning av om kompisen borde ha kunnat förstå.

SAMMANFATTNING:

Kort sagt säger lagen att alla samlag med underåriga i grunden är att bedöma som våldtäkt mot barn (6 kap. 4 § brottsbalken). Sedan finns en möjlighet att bedöma gärningen både som mindre allvarlig (se 6 kap. 5 §) och som tillåten (6 kap. 14 §), men där är man beroende av domstolens bedömningar.

LÄSTIPS:

Brottsbalkens kapitel 6 på riksdagens hemsida
www.riksdagen.se/webbnav/?nid=3911&bet=1962:700#K6

Läs mer om sexualbrott på Brottsrummet.se
www.bra.se/sexualbrott

Läs mer om åldergränser för sex hos Ungdomsmottagningen på nätet (UMO):
www.umo.se/Sex/Aldersgrans-for-sex/